

حقوق زیست محیطی

بشر و صلح

Environmental Human
Rights and Peace

مؤلف:

▲ دکتر سید هادی پژومان

(استادیار و عضو هیأت علمی دانشگاه شمال)

انتشارات شمال پایدار

حق چاپ برای مؤلف اثر محفوظ است.

مرکز بخش: آمل

انتشارات شمال پایدار

۰۱۱-۴۴۲۳۳۵۳

۰۱۱-۴۴۲۲۷۹۰

۰۹۳۷۴۵۸۴۴۱۰

www.shomal-paydar.ir

سرشناسه: پژوهان، سیدهادی، ۱۳۵۱ -

عنوان و نام پدیدآور: حقوق زیست محیطی بشر و صلح / مؤلف هادی پژوهان.

مشخصات نشر: آمل: موسسه فرهنگی شمال، نشر شمال پایدار، ۱۳۹۵.

مشخصات ظاهری: ۱۸۷ ص.

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۸۴۴۸-۲۳-۵

وضعیت فهرست‌نویسی: فیا

موضوع: حقوق بین‌الملل محیط زیست

موضوع: Environmental law, International

موضوع: حق بشر -- جنبه‌های زیست محیطی

موضوع: Human rights -- Environmental aspects

موضوع: حفاظت محیط زیست -- برنامه‌ریزی

موضوع: Environmental protection -- Planning

موضوع: مسئولیت‌های زیست محیطی

موضوع: Environmental responsibility

رده‌بندی کنگره: ۳۵۸۵ K۱۳۹۵ ج ۴

یادداشت: ۳۴۴/۰۴۶

شماره کتابشناسی ملی: ۴۵۰۱۸۱۵

حقوق زیست محیطی بشر و صلح

مؤلف: دکتر سیدهادی پژوهان

ناشر: انتشارات شمال پایدار

چاپ و صحافی: جلوه شهر

صفحه‌آرایی: کتیبه

طرح جلد: میثم حسینی (طرح معاصر)

نوبت چاپ: نخست ۱۳۹۵

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۸۴۴۸-۲۳-۵

قیمت: ۱۵۰۰۰ تومان

در هم تنید. حقوق بشر و محیط زیست دیرینگی به درازای تاریخ بشر دارد. می دانیم انسان به عنوان ارزشمندترین موجودات است و این آفریده برتر از هر جهت، طبیعت و محیط زندگی را برای خود دانسته و با این دیدگاه از آن بهره جسته است. بهره گیری انسان از محیط زیست فراز و نشیب هایی در پی داشته است و هر اکنون در دوره خوشایندی به سر نمی برد. انسان آن چنان بر آن تاخته است که گویی با این نازش حیات و زیستن را برمدار خطر قرار داده است. آزمون بشری نیز نشان داده است که دستاوردهای ناب حقوقی در زمان حقوق بشر پس از ناکامی ها و تلخ کامی های پرهزینه حاصل شده است. شاید یکی از انگیزه های مهم تشکیل سازمان ملل متحد در پایان جنگ جهانی برای پاسداشت حقوق بشر بوده است. سیل فراوان اسناد - حقوق بشری از زمان تأسیس و سپس اشراف مقوله حقوق بشر در ضمن فعالیت هایش نشانگر اهمیت صیانت انسان و ارزش های انسانی باشد.

امروزه همپوشانی حفاظت از محیط زیست و حقوق بشر به عنوان یک امر بدیهی است. هر گونه حفاظت و حمایت از محیط زیست مسلماً به سرانجامی به حقوق بشر و دستیابی او به همه ی پاره های حقوق بشر خواهد رسید. از نیمه دوم قرن بیستم، درست است که نگاه های معنی دار و جدی حقوقی به سمت محیط زیست مایل شده است، بر جدایی ناپذیری پیوند آن در نیز در اسناد بین المللی تأکید گردیده است. علیرغم تفاوت در اهداف این دو موضوع - حقوق بشر و حقوق محیط زیست - در چند دهه اخیر، جامعه بین المللی شاهد افزایش پیوند میان حقوق محیط زیست و حقوق بشر بوده است. هنگامی که از این دو موضوع سخنی گفته می شود نمی توان مفهوم حقوق در بستر زیست محیطی را از مفهوم سنتی حقوق بشر در سطوح مختلف آن در نظر نگرفت. بنابراین بدیهی است که در این حوزه ارتباطی از حقوق بشر ماهوی زیست محیطی، از حقوق بشر رویه ای زیست محیطی و سرانجام می توان از حق بر محیط زیست مبتنی بر مفهوم ذاتی طبیعت (نه به دلیل سودمندش برای انسان ها) سخن گفت. یکی از شیواترین بیان ها در تائید پیوند بین حفاظت از محیط زیست و حقوق بشر در عرصه بین المللی را می توان در نظریه جداگانه قاضی ویرامانتاری در

قضیه گابچکیو و ناگیماروس، ۱۹۹۷ در نزد دیوان بین المللی داد گستری یافت. آنجا که او می گوید «حفاظت از محیط زیست همچنین یک نقش حیاتی در دگرترین حقوق بشر معاصر دارد، زیرا آن یک بایسته ضروری برای همه حقوق بشر از قبیل حق بر سلامت و حق بر حیات خودش می باشد». بر خورداری انسان از حقوق بشر به حفاظت از محیط زیست وابسته است.

کتاب حاضر به فراخور خود، تنها به سطح اول یعنی حقوق بشر ماهوی زیست محیطی را تجزیه و تحلیل نموده و ساختارش به گونه ای می باشد که از یک سو نخست ضمن بیان این جنبه از حقوق بشر با تأکید بر صلح، به پیوند میان حقوق بشر و صلح بپردازد و از سوی دیگر ارتباط کلی حفاظت از محیط زیست، و ارتباط آن با صلح و امنیت بین المللی را نیز مورد تجزیه و تحلیل قرار دهد. اگر حقوق بشر به حقین بنادین فردی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و... نوع بشر سروکار دارد و همه نیرو و توانش را بر حفاظت از کرامت انسان ها در مقابل خودسری های دولت و برای بقایشان قرار داده است، نقطه ی پایانی حقوق در قوانین زیست محیطی نیز حفظ و حراست موجودیت انسان ها از طریق حفاظت از محیط زیست می باشد.

ساختار و سیر پژوهشی کتاب حاضر را این باور استوار یافته است که محیط زیست سالم به عنوان یک حق بشری با خود صلح و امنیت را به دنبال خواهد داشت. حمایت و حفاظت از محیط زیست، منابع طبیعی و یکپارچگی اکوسیستم آفریده صلح و امنیت بین المللی هستند. این گونه بوده است که در فصل نخست به تحولات جدید حقوق بین الملل، رژیم حقوق بین الملل اقتصادی و توسعه، حقوق بین الملل محیط زیست صلح و امنیت بین المللی، حقوق بشر و نسل های آن با تأکید بر نسل سوم (حقوق همبستگی) بررسی شده و فصل دوم به تأثیر آلودگی محیط زیست بر صلح و امنیت بین المللی، فجایع خطرناک زیست محیطی به هنگام استفاده از تکنولوژی های نوین اختصاص یافت. در فصل پایانی به تلاش های بین المللی جهت تحکیم صلح و امنیت بین المللی از طریق حفاظت از محیط زیست پرداخته شده است.

در نگارش کتاب حاضر از تذکرات سودمند و سنجیده دوستان همکارم جناب آقای دکتر داود قاسمی و آقای دکتر یوسف نورایی برخوردار بوده ام و زحمات این دو بزرگوار را ارج می نهم. از جناب آقای دکتر سعید امیرزاد، معاونت محترم پژوهشی دانشگاه شمال به جهت حمایت های خاص، از نشر شمال پایدار به ویژه سرکار خانم فاطمه لطفی به دلیل پیگیری های منظم صمیمانه سپاسگزارم. مسلماً کاستی ها و نارسایی هایی در این کتاب وجود دارد از این رو از همه خوانندگان عزیز خواهشمندم آن را متذکر شوند.

فهرست مطالب

عنوان

صفحه

فصل اول: کلیات

- گفتار اول- گرایش های نوین در حقوق بین الملل ۱۰
- الف- در زمان حقوق بشر ۱۲
- ب- در زمینه حقوق بین الملل اقتصادی و توسعه ۱۴
- ج- حقوق بین الملل محیط زیست ۱۵
- گفتار دوم- صلح و امنیت بین الملل ۲۵
- الف- تعریف ۲۵
- ب- تحول مفهوم ۲۹
- گفتار سوم- گذری بر تحولات حقوق بشر ۳۲
- الف- حقوق مدنی و سیاسی (نسل اول حقوق بشر) ۳۴
- ب- حقوق اقتصادی و اجتماعی (نسل دوم حقوق بشر) ۳۷
- ج- حقوق همبستگی (نسل سوم حقوق بشر) ۴۰
- گفتار چهارم- مروری بر برخی موضوعات حقوق همبستگی ۴۵
- الف- حق بر صلح ۴۵
- ب- حق بر محیط زیست سالم ۴۸
- ج- حق توسعه ۵۲
- گفتار پنجم- رابطه حق بر محیط زیست و توسعه پایدار با صلح ۵۸
- الف- حق بر محیط زیست ۵۸
- ب- مفهوم و جایگاه حقوقی توسعه پایدار ۶۰
- ج- توسعه ناپایدار ۶۱

فصل دوم: تأثیر آلودگی محیط‌زیست بر صلح و امنیت بین‌المللی

گفتار اول- نمونه‌هایی از بحران‌های زیست‌محیطی ۷۰

الف- آلودگی آب و هوا ۷۰

۱- موضوع آلودگی آب‌های شیرین و بحران آب ۷۰

۲- آلودگی دریاها ۷۵

ب- آلودگی هوا و معضل لایه ازن ۷۸

گفتار دوم- فجایع خطرناک زیست‌محیطی به هنگام استفاده از تکنولوژی‌های نوین ۸۴

الف- استفاده صلح‌آمیز ۸۴

۱- فجایع مربوط به پروتکل‌های اتمی ۸۴

۲- سوانح بزرگ صنعتی ۸۸

ب- استفاده غیرصلح‌آمیز ۸۹

۱- تسلیحات مخرب محیط‌زیست ۹۰

(۱) ۱- سلاح‌های هسته‌ای و محیط‌زیست ۹۰

(۲) ۱- سلاح‌های شیمیایی ۹۲

۲- استفاده از محیط‌زیست به عنوان ابزار جنگی ۹۳

فصل سوم: تلاش‌های بین‌المللی جهت تحکیم صلح و امنیت بین‌المللی از طریق

حفاظت از محیط زیست

گفتار اول- اقدامات سازمان ملل متحد ۱۰۲

الف- اقدامات شورای امنیت و تقویت عملکرد آن ۱۰۲

ب- اقدامات مجمع عمومی و تقویت عملکرد آن ۱۰۸

گفتار دوم- دموکراسی زیست‌محیطی (راه‌حل‌ها) ۱۳۸

الف- مشارکت همه افراد جامعه بین‌المللی ۱۳۹

ب- همکاری‌های منطقه‌ای ۱۴۶

ج- همکاری میان کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه (همکاری شمال- جنوب) ۱۶۰

نتیجه و پیشنهاد ۱۶۷

منابع و مآخذ ۱۷۸